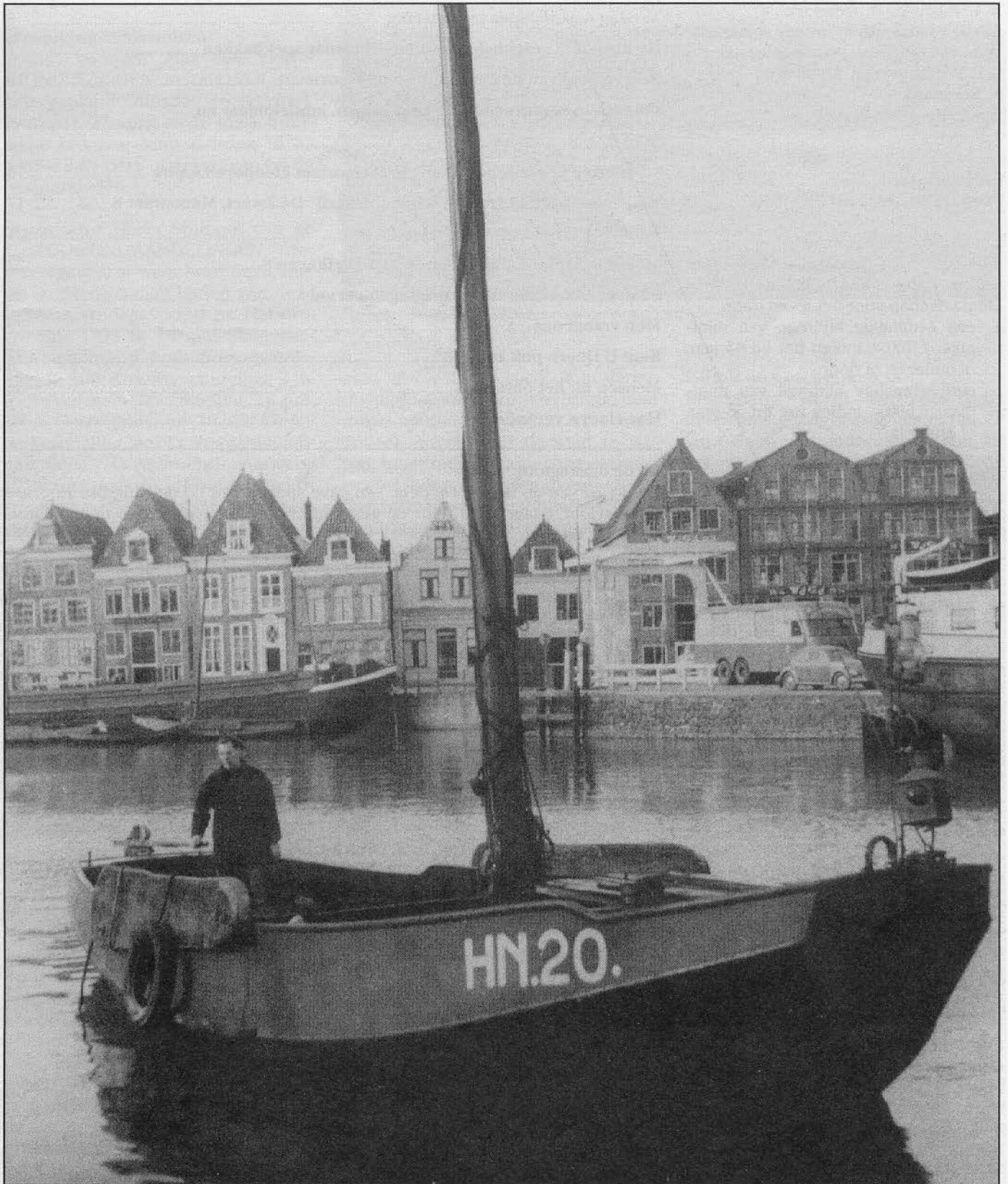

OUD HOORN

KWARTAALBLAD VAN DE VERENIGING OUD HOORN

15e jaargang nr. 1, 15 maart 1993

In dit nummer:

- Hoorn koopt historische schouw, de "spekbak" HN 20.
- Bij de dood van Eleonora Lippits, een grote Hoornse vrouw.
  - Muntstraat 8, tijdperk-De Zwart na 65 jaar voorbij.
- Oud Hoorn, 1668 leden, staat er financieel gezond voor.

Historische schouw HN 20 gered uit erfenis van Hoornse vissersvloot

door Peter Dorleijn

Het scheepstype schouw

De schouw heeft pas rond 1900 in gang gevonden in de Zuiderzeevisserij. De oorsprong van het type moet gezocht worden in De Lemmer, waar rijtuig- en vlettenmaker Gerrit Wierda tussen 1897 en 1918 zo'n 26 houten schouwen bouwde, waaronder enkele voor Durgerdammer, Marker en Hoornse vissers.

Op de Friese binnenwateren was de schouw al langer een bekende verschijning; dat de Zuiderzeevissers hun oog op dit type lieten vallen, moet vooral verklaard worden uit geldschaarste: de schouw met zijn platte voorbord, spiegel en weinig gebogen huidgangen was immers vrij eenvoudig en dus goedkoper te bouwen. Vergroot en met meer zeeg bleek zij ook opgewassen tegen de zwaardere omstandigheden op de Zuiderzee. Ter onderscheid van de kleinere en plattere binnenschouw spreekt men in dit geval wel van 'zeeschouw'. Dat men de lijnen van dit vaartuig niet overal even fraai vond blijkt wel uit de benaming *spekbak*. Vanuit Lemmer verspreidde de schouw zich over de gehele Zuiderzee, vooral over de Westwal, waar Hoorn zich in de loop van de jaren twintig en dertig ontwikkelde tot een typische spekbakkenhaven. De latere schouwen zijn, net als de

Tot en met de wereldoorlog '40-'45 was Hoorn een belangrijke visserijhaven. De plaatselijke vissersvloot was dan ook een omvangrijke. Zij bestond voornamelijk uit schouwen, in de volksmond 'spekbakken' genaamd. In 1944 telde Hoorn nog 17 schouwen. Daarvan zijn er nu maar drie over. Twee ervan verkeren nog in goede staat.

Uit cultuur-historisch oogpunt is het van groot belang dat er minstens één schouw voor Hoorn bewaard blijft. Dat heeft de gemeenteraad ook ingezien. Op voorstel van Peter Dorleijn en Roger Tonnaer besloot de raad op 5 januari jl. tot aankoop van de HN 20 van de familie De Beer. Kosten: f 22.500. De in 1934 gebouwde spekbak is nagenoeg compleet en bovendien oorspronkelijk.

De raad heeft deze kans terecht aangegrepen om een specimen van de culturele erfenis voor Hoorn veilig te stellen. Met de restauratie van de HN 20 zal echter ook nog een belangrijk bedrag gemoeid zijn. In oprichting is thans een stichting, die zich met de exploitatie en het beheer van de HN 20 gaat bezig houden.

De redactie ruimt in dit nummer graag plaats in voor een historisch artikel van de hand van Peter Dorleijn, een van de initiatiefnemers. De lengte van zijn bijdrage laat echter niet toe het artikel in één aflevering af te drukken. Het slot ervan volgt daarom in het komende juni-nummer.

HN 20, doorgaans van ijzer gebouwd.¹⁾

De Hoornse schouw

Ondanks de veel gebruikte aanduiding 'Hoornse schouw', zijn deze scheepjes hier ter plaatse niet gebouwd. De toevoeging geeft in dit geval aan dat schouwen op een bepaald moment een alles overheersende rol speelden in de vloot.

Sinds het einde van de vorige eeuw bedienden de Hoornse vissers zich

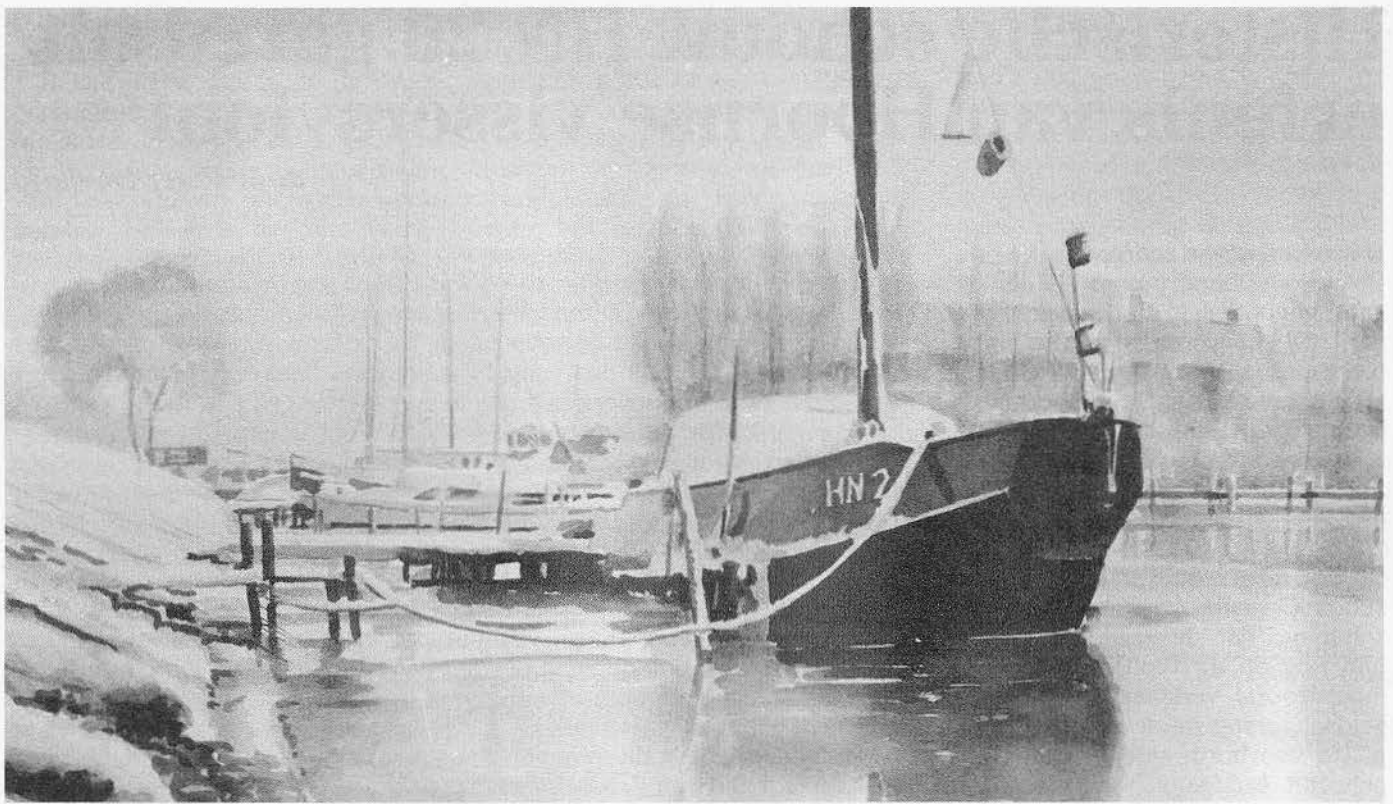
vooral van bidders, waaronder een flink aantal van een wat kleiner slag, gebouwd op de werf van Kaat aan de Karperkuil. In de jaren twintig kwam de vervanging door schouwen geleidelijk op gang. Klaas Blokker (geb. 1915), eigenaar van de schouw HN 1, heeft deze ontwikkeling van nabij meegemaakt en zegt over de oorzaken²⁾:

"Omstreeks 1915 werd 't slecht in de visserij, je kon zowat geen personeel krijgen en de vis bracht niks op: 7 à 8 cent voor een pond bot en dan ving je gemiddeld 40 à 50 pond. Dat was overal zo: de Enkhuizers gingen naar de veiling in Bovenkarspel. Daarom heeft vader toen drie jaar alleen op bot gevestigd met 't oude bottertje. Die houten schepen hielden de mensen ook arm, ze waren veel te duur in onderhoud. Je bracht alles naar de hellingbaas. Er kwamen toen schouwen, die waren wat handzamer, je hoefde met de haring en ansjovis geen vlet meer te hebben, dat je kon 't met twee man af."

Een andere oud-visser, Klaas Bart (1897-1985), vult aan: "Ik weet dat de eerste schouw hier kwam, ik voer nog bij Kriek ($\pm$ 1911); 't was een overijzerde, groen geverfde schouw en de schipper, ene Wolda, had hem in Friesland gekocht. De andere visserlui zeiden: 'Wat zal daar nou van terecht komen?' Maar alstemet kwam er één bij in de loop van de tijd: eerst waren 't houten

De spekbakkenvloot aan de Veermanskade in de jaren '20, een rijk gezicht.

Een stemmig winterbeeld op een schilderij van Peter de Rycke met de HN 20 als blikvanger in de Grashaven.

schouwen. De meeste zijn wel gekomen toen ik al uit de visserij was, dus na 1921."

Uit een verslag over de opening van de Vluchthaven in mei 1913 (bericht uit de Visscherij-Courant van 10 mei 1913) blijkt dat er op dat moment tenminste twee schouwen in Hoorn waren. Tijdens de voor deze gelegenheid georganiseerde zeilwedstrijd won in de klasse 'kleine bidders' J. Raijer met de schouw HN 53 de eerste prijs en A. Wolda (HN 11) de tweede.

Klaas Blokker: "Vader kocht toen eerst een houten schouw uit Durgerdam vandaan maar dat was een 'omval' (niet stabiel). In 1916 heeft hij toen bij Jaap Heyman in Enkhuizen een ijzeren schouw besteld. Die heeft er toen vier gemaakt: de Mantels uit Wijdenes hadden er één, de vader van Jouke Volgers één voor Marken en wij dan (die van ons werd later HL 6 en vaart nog).

Die schouwtjes waren van een wat vlakker model, ± 8 meter lang en kostten toen f 1.000,-. In 1931 hebben we er een (hulp)motortje in laten zetten: een éencilinder 6 pk Bolinder (benzine). "Later gingen ze hier praktisch allemaal over op schouwen: eerst van zo'n 8 meter lengte, later weer groter, 9, 10 en 11 meter. Van toen af aan ging je als visserman zachtjes aan vooruit: je kreeg weer wat meer voor de vis en je had weinig onkosten."

Toen Arend de Beer, eigenaar van de HN 20, in 1944 in de visserij

kwam, telde de Hoornse vloot volgens hem zo'n 19 schepen, waarvan 17 schouwen. De volledige opsomming ziet er als volgt uit:

HN 1	K. Blokker	schouw
HN 2	J. Last	schouw
HN 3	R.P. Wormsbecher	schouw
HN 7	A. Selie	schouw
HN 8	J. Wormsbecher	schouw
HN 11	R. Homan	schouw
HN 15	Jaap Groot	afwijkend type
HN 20	Jan de Beer	schouw
HN 21	Hendrik Schuffel	schouw
HN 25	Frans Groot	schouw
HN 26	Ab Rinses	schouw
HN 30	Nico Verbeek	schouw
HN 31	Jan Last	schouw
HN 35	J.J. de Best	schouw
HN 45	N. Sant	schouw
HN 48	C. Reus	schouw
HN 53	Jan de Best	schouw
HN 55	Jan Visser	schouw
HN 65	Ieme Tros	afwijkend type

Na de oorlog takelde de Hoornse vloot geleidelijk af. Op dit moment zijn er nog maar twee IJsselmeervisserijbedrijven. Van de vele schouwen liggen er nog maar drie in onze havens. De HN 1 en HN 20 zijn tot het laatst toe, in weliswaar aangepaste en van het tuig ontdane vorm, voor de visserij gebezigd en in die staat behouden.

De HN 53, eigendom van de heer K. Meier, is verbouwd tot jacht. Van deze drie vaartuigen is de HN 20 het minst aangetast en valt met betrek-

kelijk geringe middelen in de oorspronkelijke staat te restaureren.

Met de voorgaande beschrijving is aangetoond dat het scheepstype schouw in de Hoornse visserij een belangrijke rol heeft vervuld. De nu geboden mogelijkheid om zo'n scheepje voor de gemeente aan te schaffen, terug te brengen in authentieke staat om als varend monument de herinnering aan Hoorns visserijverleden levend te houden, moet met beide handen worden aangegrepen.

De schouw HN 20 en de familie De Beer

De volgende beschrijving van de ijzeren, 8.90 m lange en 3.30 m brede schouw HN 20 en van de familie De Beer, die het scheepje steeds in eigendom had, is samengesteld op grond van archiefstukken en een interview met de huidige eigenaar, oud-visser Arend de Beer (geb. 1927).

1934-1947

Het vaartuig liep als zeilvaartuig met hulpmotorvermogen in 1934 van stapel bij scheepswerf Van Goor in Monnickendam. Opdrachtgever voor de bouw en eerste eigenaar was Willem de Beer (1891-1967). Deze stamde uit een oud Hoorns vissersgeslacht; hij viste eerst bij zijn vader en later samen met zijn broer Arend. De ophanden zijnde afsluiting van de Zuiderzee deed hem naar een andere brood-

winning omzien. Hij verkocht schip en viswant aan zijn broer Nico en van 1925 tot 1931 was hij tjalkschipper. Zijn dossier in het archief van de Rijksdienst ter Uitvoering van de Zuiderzeesteunwet³⁾ bevat uit die periode nog een (afgewezen) verzoek om krediet voor de aanschaf van een 'zijmotor en zelflosser'. Willems vrouw kon kennelijk slecht tegen een varend bestaan, want hij keerde terug tot de visserij.

Een aantal jaren oefende hij het bedrijf uit met Jan Last (1897-1976), HN 31, die daarover het volgende vertelde.⁴⁾ Last had zijn knecht ontslag gegeven en zocht een andere. 'En ja, zo raar als 't vallen kan, sta ik in de afslag naast m'n kameraad Willem de Beer en die zegt tegen

nieuw vaartuig in de maak hebben. 'Dat van De Beer is gereed, dat van Jan Last komt zeer binnenkort gereed.'

De bemoeienissen van Hoorn doen vermoeden dat Willem Beer in eerste instantie een Hoorns registratie-teken kreeg uitgereikt: HN 12, het nummer waaronder hij eerst met zijn broer viste. Willem viste echter voornamelijk bij Wieringen en eind 1935 of begin 1936 verhuisde hij ook naar dit voormalige eiland. De schouw werd vernummerd tot WR 300. Eén van de redenen voor deze verhuizing was de haringvangst die tot een aantal jaren na de afsluiting op de Waddenzee kon worden uitgeoefend. De vissers rekenden erop dat dit iets blijvends

tje', wat doet vermoeden dat het gebouwd werd op de werf van Kaat aan de Karperkuil. Nadat de vader gestopt was, nam Jan de Beer het vaartuig over. Ook diens zoon Arend, huidige eigenaar van de HN 20, heeft er nog enige jaren op gevaren, nadat hij in 1944 bij zijn vader aan boord was gekomen. "Ik zat op de ambachtschool, maar die werd gesloten. Toen in september '44 is m'n broer, die was twintig jaar, komme te overlijden en ben ik bij m'n vader gekomen. Die school was toch dicht, ik had niks te doen. Ik had misschien evengoed wel in de visserij gekomen, want dat vak waar ik voor leerde, lag me niet."

"In 1947 hebben we die botter verkocht en dat schouwtje overgenomen van Ome Wullem; ik meen voor vijfduizend gulden." Toentertijd visten De Beers veel met aalhoekwant en daarvoor vonden ze de botter te onhandig. "Met die lijnen dee je veel voor de kale mast en daarvoor waren die schepen effe te groot, ook omdat je met z'n tweeën was. Degene die haalde, stond te sturen ook, en dan kreeg je van die klappen van dat roer! Die skouwtjes waren effe kleiner en handiger. En dan 't onderhoud natuurlijk, die houten bidders werden ouwer."

Ten tijde van de overname stond er een benzinemotor in de schouw. "Daar hebben we amper mee gevist, want m'n ome Willem had al een dieselmotor besteld en die hebben wij toen overgenomen. Een Turner diesel, 'n Engelse motor, die moest je aanslingeren. Ik denk dat ik daar m'n rug mee vernield heb! Ik heb d'r tien jaar aan zitten draaien. Als 't zomer was ging 't wel, liep 'ie gauw, maar in de winter... nou, dan bleef je draaien! Een jaar of vijf, zes later is d'r 'n startmotor op gekomen, maar dat was nog niet goed; moest je toch nog bij slingeren."

In 1960 werd de Turner vervangen door een Samofa met een keerkoppeling zonder reductie. Tien jaar later ruilden de De Beers deze motor in voor een zelfde type, maar dan met reductiekoppeling. "Daar zat effe meer kracht in, dat was meest voor 't aaskulen en voor als je in-de-wind-op gingen."

(Slot volgt)

Noten:

- 1) Peter Dorleijn, 'Van gaand en staand want', deel I, 42.
- 2) Peter Dorleijn, 'Van gaand en staand want', deel I, 188-189.
- 3) Dit archief berust bij de Stichting voor het Bevolkingsonderzoek in de drooggelegde Zuiderzeepolders te Lelystad.

De boeiende geschiedenis van de Hoornse spekbakken

me: "Ik ben schipperloos". Die voer met z'n broer Arend en die waren met ruzie uit elkaar gegaan." Met de fuikenvisserij langs de Afsluitdijk verdienden Last en De Beer goed.

Last vervolgt: "Later heb ik een stomme streek uitgehaald om Willem als compagnon te nemen. De Afsluitdijk lag er net en wij waren de tweede die daar viswant hadden staan, zodoende ging dat goed: alle dagen een 600 of 700 pond schieraal.

Wij hebben ook nog met z'n tweeën (haring)kommen gekocht om buiten de dijk te staan. Maar ja, toen werd z'n zoon Jan wat potiger en kwam Willem: 'Nou Jan, ik ben van plan met 't compagnonschap uit te scheiden, ik wou een nieuwe spekbak laten bouwen'. Nou, daar stond ik met die ouwe botter. Ik heb toen ook een nieuwe spekbak besteld, ze kwamen betrekkelijk gelijk klaar. Buiten de dijk hadden we twee plaatsen voor haringkommen, van de politie moesten we loten wie welke plaats kreeg. De ene plek was in 't Zwin, tegen de dijk aan, dat was de beste want we hadden er wel eens zoveel haring uitgehaald dat we niet meer aanbrengen mochten; die lootte hij. De andere plek stond midden in de (spui)sluis tegen de opvangdijk aan, ik had er nooit een stuiver uit verdiend."

Een bevestiging van dit verhaal vinden we in een brief van de gemeente Hoorn aan de eerder genoemde Rijksdienst, gedateerd 18 oktober 1934. Daarin staat dat Last en De Beer samen vissen, maar ieder een

zou zijn, maar biologen voorspelde het uitsterven van de Zuiderzeeharing. Dit laatste gebeurde inderdaad, na enige jaren liepen de vangsten sterk terug om vervolgens geheel te stoppen.

Vanaf dat moment concentreerde De Beer zich op de IJsselmeervisserij, met als voornaamste onderdeel de palingvangst met fuiken. Hij kreeg een aantal plaatsen aangewezen langs de Afsluitdijk, waaronder één hele goede bij de spuisluisen. "Hij heeft daar 'n boel geld verdiend", weet Arend de Beer. Van Den Oever, waar zijn vrouw slecht wennen kon, verhuisde Willem de Beer naar Medemblik. Weer veranderde de schouw van nummer en kreeg nu ME 30 op de boeg en het zeil. Kort na de Tweede Wereldoorlog vond De Beer het raadzamer over te schakelen op een groter schip. Zijn zoon was aan boord en er viel meer te verdienen met de kuilvisserij op paling. De nieuwe ME 30 werd een motorkotter van ca. 16 meter lengte.

1947-1962

Een jongere broer van Willem, Jan de Beer (1897-1963) uit Hoorn, nam de schouw over. Jan viste, aldus zijn dossier in het archief van de Zuiderzeesteunwet, in 1929 nog voor knecht bij zijn vader als 'Haring-, Ansjovis- en Botvisscher'. Het bedrijf werd uitgeoefend met een botter, genummerd HN 20, die de vader omstreeks 1902 nieuw had laten maken. Arend de Beer omschrijft het als een 'Hoorns botter-